

XV əsrin 73-cü ilinin isti yayına doğru tarix öz ləngəri ilə yox, sanki köhlən üstə çaparaq gedirdi. Artıq Osmanlılarla Ağqoyunlular arasında baş verən hadisələrin axarı elə bir məcraya yönəlmışdı ki, daha onun qarşısını almaq heç cürə mümkün deyildi. Doğrudur, Osmanlıların qızısdırib Uzun Həsənin üzərinə gördərdiyi Ağqoyunlu müxalifləri Bayandurların sahib olduqları səltənətin gücünü sarsıda bilməsə də, hər halda bu mühəribələrdə Uzun Həsən xeyli qüvvə itirmişdi. Ağqoyunlular itirdikləri qüvvələri bərpa etmək, ordunun döyüş gücünü daha da təkmilləşdirmək üçün səylər göstərirdi. Ayrı-ayrı Avropa kralıqlarına Uzun Həsən məktublar yazar, onları gələcəkdə Osmanlılar tərəfindən necə təhlükələrin gözlədiyini bildirir. Bu təhlükənin qarşısını almağın yeganə yolunu birləşməkdə Osmanlılar üzərinə birgə hərəkat etməkdə görüdüyüni deyirdi. Doğrudur, ayrı-ayrı Avropa ölkələrindən cavablar gəlir, hətta kömək vədləri də verilirdi. Bildirilirdi ki, tezliklə əsas təhlükəyə qarşı durmaq üçün Uzun Həsənə odlu silah, sürsat göndəriləcək. Fəqət, bunların hamısı məktub üzərindəki sözdən başqa bir şey deyildi. Nəhayət, Uzun Həsən başa düşdü ki, o, Sultan II Mehmetlə özü təkbaşına qarşılaşmalı olacaq. Əslində, Uzun Həsənin Sultan II Mehmetlə qarşılaşmasından elə də bir qorxusu yox idi. Doğrudur, Uzun Həsənə Sultan II Mehmetin ordusunun sayı-hesabı olmadığını çatdırırdılar. Ancaq bu da əsas vermirdi ki, onsuz da labüb olan mühəribədən Uzun Həsən yayınsın. Tarixin qanlı savaşa doğru yeridiyi zamanda hökmdarların bir-birinə kini, qəzəbi də artıq daşmaqda idi. Sultan II Mehmet öz qəzəbin Uzun Həsənə yazdığı məktubda açıq-aşkar bildirmişdi...

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

qala təhdid səviyyəsinə qalxan tələblər dən bezərək qoşuna hərəkət əmri verdi. Uzun Həsənin qoşuna hərəkət əmri verməsinin başqa bir səbəbi də vardı. Bu da ondan ibarət idi ki, 73-cü ilin yayında Qaramanlılarla sultan qüvvələri arasında toqquşma baş vermişdi. Qaramanlılar Qazi Bürhanəddindən sonra daha çox Ağqoyunlularla yaxın münasibətdə idi. Sultan isə buna çox qısqancılıqla yanaşındı. İndi bu toqquşmadan istifadə etməyi Uzun Həsən ən yaxşı fürsət hesab edirdi.

Ağqoyunlu şahı Osmanlı sultanının məktubda yazdığı təhqiramız ruhu unuda bilmirdi. Vaxtilə Sara xatun Sultan II Mehmetlə görüşündə ona oğlum deyə müraciət etmiş, sultan da öz növbəsində Sara xatunu özüne ana bildiyini söyləmişdi. Uzun Həsənə də acıq gələn o idi ki, Osmanlı sultani həmin məktubunda ana ləyaqətini ucuz tutmuş, ana adına hörmətsiz yanaşmışdı.

Sultan II Mehmet də çox minlik ordusunu ilə Uzun Həsəni qarşılamaya gəlirdi. Şərqi iki nəhəng dövləti bir-birinin üstünə yeriyirdi. Bu qarşı-

Övvəlcə, Zeynal Mirzənin başçılıq elədiyi mərkəz qüvvələri Osmanlı ordusunun içərisinə cəsarətlə yeridi. Əgər iş belə gedərdi, mühəribənin tezliklə Ağqoyunluların xeyrinə bitəcəyini hər kəs təsdiqləyərdi. Uzun Həsən hündür bir yerdən döyüşü müşahidə edirdi. Hara, hansı qüvvələrin irəli yeridilməsi, hansı qüvvələrin yerini necə dəyişməsi... hamısı onun ixtiyarında idi. Ancaq qəflətən dəhşətli gurultular aləmi başına götürdü. Zeynal Mirzənin əsas qüvvələrinin cəmləşdiyi yerlərdə tüstdüman və toz cəhənnəmə göye qalxdı, dalbadal atılan top atəşləri ilə bir anda Ağqoyunlu qoşunun mərkəzi hissəsi pərən-pərən düşdü, əsas qüvvələr dağıldı. Digər tərəflərdə də Yusif Mirzənin, Əli Mirzənin qüvvələri tüfəngçiləri ilə sıniq düşdü. Nəhayət ki, neçə gündən bəri davam edən döyüşün taleyi demək olar ki, həll olunmuşdu. Uzun Həsən Ağqoyunlu qüvvələrinin sağ qalan hissələrini bir yerə cəmləməyə çalışdı. Hər halda onun vəziyyəti düzgün qiymətləndirməyi Ağqoyunluları tamam məhv olmaqdan xilas elədi. Qoşun

- Demək Ömer bəyin dediyindən belə çıxır ki, biz hərəkəti davam etdirməliyik.

- Bəli, bəli sultan, mən elə bunu demək istəyirəm.

Sultan II Mehmet hiss olundu ki, Ömer bəyin cavabından razi qalmayıb, başını tössüflə yellədi.

- Sən bir meydanda bax, bu meydanda on minlərlə Osmanlı əsgərinin meyiti qalıb. Onların bizim ordunun ən qüdrətli əsgərləri idi. İndi biz onların yerini hansı qüvvəyle bu tezlikde doldura bilərik. Üstəlik təqibə başlasaq, ərəqə ehtiyatından mohrum olarıq. Ağqoyunlu ərazilərinin içərilərinə getdikcə, düşmən qüvvələri bərpa edəcək. Biz isə hər cür köməkdən mohrum olacaq. Qoy eybi yoxdu onlar geri çəkilsin. Biz yenidən döyüşə hazırlaşarıq. Hələ biz istəyimizə yetməmişik.

Ömer bəy sultanın narazılığından çəkindi, daha sözüne davam etmək istəmədi. Sultan onun susduğunu görüb, birdən qəhqəhə ilə güldü.

- Sən unudursan ki, biz Ağqoyunlu şahı Uzun Həsənə elə bir yara vuracağı ki, ən betər döyüşün də yarasından üstün olacaq.

Ömer bəy sultanın nə demək istədiyini deyəsən anlamadı. Sultan isə bundan daha da məmənun oldu. Deyəsən, Ömer bəydən daha çevik düşündüyü üçün qürrələndi də. Axır ki, Ömer bəy intizarda saxlamadı.

- Sən bilirsən ki, biz bu döyüşdə çox böyük qənimət götürmüştük.

Ömer bəy təccübəli ciyinini çəkdi. Otluqbeli təpələrini bir də nəzərdən keçirdi. Sultan hansı qənimətdən danışındı, başa düşmədi. Uzun Həsənin ordugahı salamat geri çəkilmişdi, əgər xəzinə də var idisə, onlar özləri ilə aparmışdilar. Demək, nəsə sultan başqa bir məsələni nəzərdə tuturdu. Ömer bəy sultanını başa düşmədiyindən tössüfləndi, yaziq-yaziq ciyinini çəkdi.

Axır ki, sultan özü təntənəli şəkildə elan etdi:

İKİ SAH, İKİ SULTAN

(Əvvəli ötən saylarımda)

Fateh Sultan Mehmet Uzun Həsənə məktubunda qəzəblə yazarı: «Keçən dəfə ananın xahişiyələ qəzəbimizdən canını qurtardın. Dəyişildiyini düşünüb səni bağışladıq. Halbuki sənin kimi Türkmenin mənim torpaqlarımnda səltənət davası salmağı haramdır. Hətta biz özümüz imkan verdik ki, sən güclənəsən. Ancaq bize məlumdur ki, qürur badəsindən içib sərxoş olmusan, münasibətimdən sui-istifadə edib Tokat və Qaramana əsgərlərini göndərmisən, talan etmisən. Ona görə də bu ilin yanında səni öldürməyə və torpaqlarını talan etməyə gəlirik. Səni bağışlamaq fikrimiz yoxdur. Sən ölkə dağıtmağı hesab edirsən?.. Torpaqlarımıza təcavüz etdiyin üçün qılincınız sənin köksündə qana batmalıdır. İğidsənsə çıx meydana. Qaçıb gizlənmə, hazırlaş, sonra demə ki, xəbər vermedilər. Onsuz da sürüñürsən və üzr istəməyin faydası yoxdur».

Osmanlı sultanının qəzəbi o yerə ç ki, hər hansı bir mühəribə hərbi yürüş vaxtını heç vaxt heç kimə bildirməsə də, bu məktubda Uzun Həsənə mühəribənin vaxtını belə bildirməkdən çəkinməmişdi. İş o yerə gəlib çatmışdı ki, Sultan II Mehmet Uzun Həsəni qəsbkar adlandırmış, onu bütün əməllərində günahkar kimi tanığını bildirmişdi. Əslində, Sultanın bu iddialarını Uzun Həsən doğru hesab etmirdi. Çünkü bir zaman Qazi Bürhanəddinin tabeliyində olan əraziləri o, qanuni olaraq Ağqoyunlu torpaqları kimi qəbul edirdi. Axır ki, Uzun Həsən bu hədələrdən, az

(romandan parçalar)

laşmanın ən böyük faciəvi tərəfi onda idi ki, onların hər ikisi türk dövləti idi. Və hər ikisinin ixtiyarında qədərincə böyük ərazilər var idi. Onlar bir-birinə dayaq durub öz ölkələrinin gücünü, qüdrətini daha da artırıb bilərdilər. Büyük türk xalqı iki dövlətin qüdrətli səltənət sarayı sayəsində firavan həyat sürə bilərdi. Elm inkişaf edərdi, ticarət genişləndirdi, iqtisadi əlaqələr güclənirdi. Bir sözlə, mədəniyyət çicəklənər, dövran insanların üzünə gülə bilərdi. Fəqət, iddialar, bir-birinə qarşı kin, qəzəb onları sakit qonşuluq şəraitində yaşamağa qoymurdı.

Ərzincan və Ərzurum arası... bir tərəfdə Osmanlı qoşunu, digər tərəfdə Ağqoyunlu ordusunu.

Osmalıların ixtiyarında çoxlu odlu silah, hətta toplar vardı. Ağqoyunlu ordusunun ixtiyarında isə qılınc, ox, nizə. Artıq elə bir zaman gəlib çatmışdı ki, döyüşün taleyini odlu silahların həll eleməsi labüb idi. Ağqoyunlu şahı Uzun Həsən qoşunun əsas qüvvələrini üç oğlu arasında bölmüşdü. Zeynal Mirzə əsas qüvvələrlə mərkəzdə döyüşəcəkdi. Digər cinahlarda da Uzun Həsənin oğlanları Yusif Mirzə və Əli Mirzə vuruşacaqdı.

Otluqbeli adlanan geniş ərazilətə tərəfərin yüz minlik qüvvələri üz-üzə gəldi.

Tarix çoxlu qanlı savaşlar görüb. Ancaq Otluqbeli savaşı insan qırğınlığına görə bu savaşların ən dəhşətlilarından biri idi.

pərakəndə hala düşmədi. Qalan qüvvələr nizamlı şəkildə geri çəkilməyə başladı. Ara sakitləşən kimi komandanlardan kimin sağ qalıb qalmadığı araşdırıldı. Məlum oldu ki, Uzun Həsənin oğlanlarının üçü də geri çəkilən qüvvələr arasında yoxdu. Sağ qalan şahidlər Zeynal Mirzənin mərkəzdə necə cəsarətlə, mərdanəliklə vuruşduğunuHEYRANLIQLA DANIŞIRDLAR.

Sultan II Mehmet özü də döyüşü müşahidə edirdi. Əsir götürülənlərin arasında Uzun Həsənin oğlanlarının olduğunu biləndə sevincini gizlətmədi. Ətrafindakı yaxınlarına aldığı xəbərin sevincini belə bildirmişdi:

- Biz bu döyüşdə qalıb gəldik. Ancaq Uzun Həsənin bütün iqtidarı məhv edə bilmədik. O vaxtında vəziyyəti qıymətləndirib qoşununu geri çəkdi. Ola bilsin ki, o yenidən qüvvələrinin cəmləyib bizimle qarşılaşmağa hazırlaşacaq.

Yaxınlaşda olan Sultan II Mehmetin özüne sağ əl hesab etdiyi Ömer bəy dilləndi:

- Sultanın qüdrəti göy gurultusundan da dəhşətlidir. Yəqin ki, Uzun Həsən heç vaxt bu gurultuları yaddan çıxarmayacaq. Ona görə də biz Ağqoyunlular üzərinə yürüşü davam etdirməliyik.

Sultan Ömer bəyi diqqətlə dirlədi, onun nə demək istədiyinə varmaq, anlaşıb üçün lap gözlərinə baxdı.

- Hə, Ömer bəy, sən nəzərə almışsan ki, biz Ağqoyunlu şahının üç oğlunu əsir almışiq. İndi onların ölümü bəs eləyir ki, Ağqoyunlu şahının beli sinsin. Uzun Həsən özünə sədaqətli oğullarının ölümündən sonra çətin ki, belini dikəldə bilsin.

Doğrudur, Uzun Həsənin oğlanları əsir düşmüşdü. Amma Sultan II Mehmet bilmirdi ki, Zeynal Mirzə döyüşdə aldığı yaranan artıq keçinmişdi. O, Zeynal Mirzəni özünün edam edə bilməyəcəyindən də xeyli məyus oldu. Sultan II Mehmet təcili Uzun Həsənə təzə hədə məktubları göndərdi. Onu itaət etdi. Ağqoyunlu şahının itaət etməyəcəyi təqdirdə isə oğlanlarının edamına əmr verəcəyini bildirmişdi.

Uzun Həsən isə ona bildirmişdi ki, sultan onun bütün nəslini edam eləsə belə Ağqoyunlu şahının itaətindən səhbat gedə bilməz. Hətta Uzun Həsən onun bu cinayətlərinə görə yaxın zamanlarda cəzalanacağını da bildirməkdən çəkinməmişdi. Sultan II Mehmet tarixdə ən ədalətsiz bir hökm verdi. O, Uzun Həsənin oğlanlarını edam etdirdi.

Necə yüz illər keçəcək, bu qanlı savaş, ədalətsiz hökm də yaddan çıxmayaçaq. İnsanlar Uzun Həsənin igid oğlu Zeynal Mirzənin məzəri üstə türbə quracaq. Onu müqəddəs mekan kimi ziyanat edəcəklər.

(Davamı var)